

Юлія Трестер

Національна академія державного управління при Президентіві України

ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

The article examines the essence of the concept of «interest» in different spheres of human activity. The features of the interpretation of the term «interest» in politics and economy are examined, and noted that in modern scientific practice the concept of «public» and «global» interest is distinguished. The concept of the «interests of a child» as a basic component of child safety and national security is investigated in particular. Author noted that human interest as interest of conscious person is not identical to the interest of a child. The article deals with international and domestic regulations with reference to the concept of «interest of a child», «best interest of a child», but these concepts are only mentioned without providing definitions. Author concluded that all countries and international organizations should reviewed international law as soon as possible and give definition and essential content of the concept of «interest of the child».

Key words: interest of a child, best interest of a child, national security, «public» and «global» interest.

Сучасні геополітичні процеси свідчать про необхідність розробки та впровадження нових механізмів забезпечення міжнародної безпеки у світі та національної безпеки окремих країн. У першу чергу це пов'язано з подіями в Україні, де з листопада 2013 року відбулося повалення конституційної влади, анексовано чи то окуповано частину території (Крим), проводиться антитерористична операція на території Донецької та Луганської областей, що за своєю суттю є міжнародним конфліктом – війною. Більшість країн світу тією чи іншою мірою реагують на всі ці процеси, оскільки опосередковано для них змінюються «правила гри» в системі забезпечення міжнародної безпеки. Особливо зацікавленими сторонами є найбільші країни світу та міжнародні організації, такі як США, Російська Федерація та Європейський Союз. Саме ці гравці в даних умовах впливають на забезпечення національної безпеки України.

Відповідно до чинного українського законодавства національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різних сферах життєдіяльності суспільства¹. Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток². Ключовим, на нашу думку, у цих визначеннях є сутність поняття «інтерес», яка і визначає в подальшому зміст та напрями забезпечення національної безпеки.

Поняття інтересу як філософської категорії досить широко подані в науковій літературі. В Академічному тлумачному словнику української мови «інтерес» визначається як те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийось думок і турбот; прагнення, потреби³.

Інтереси, як соціальне явище, розглядаються як феномен свідомості, як спрямованість уваги людини на який-небудь об'єкт. Більшість соціальних філософів і психологів визначають інтерес як пізнавальне ставлення суб'єкта до природної і соціальної дійсності. Окрім того, інтерес – це форма емоційного вияву пізнавальної потреби, що забезпечує скерованість особистості на глибше пізнання

1 Закон про основи національної безпеки України 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>> (2014, листопад, 30).

2 Закон про основи національної безпеки України 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>> (2014, листопад, 30).

3 Інтерес. *Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. <<http://sum.in.ua/s/interes>> (2014, грудень, 3).

дійсності й нових явищ. Задоволення інтересу не зменшує його, а виявляє нові його форми, завдяки яким пізнання явищ досягає вищого рівня розуміння¹.

Найпоширенішими є думки, що ставлять знак рівності між інтересом і прагненням до задоволення потреби. Фахівець у галузі соціальної філософії А. Т. Ханіпов, відзначаючи діалектичну єдність потреб і інтересів, намагається обґрунтувати їх нетотожність. Він стверджує, що специфіка інтересів полягає у знаходженні шляхів і способів задоволення потреб, причому цей процес припускає усвідомлення предметів потреб, тобто інтереси – це усвідомлені потреби. Таким чином, вони виступають як внутрішні фактори, що є спонукою до дії. Потреби характеризують людину з точки зору її прагнень, тоді як інтереси представляють її як суб'єкта-діяча й характеризують зміст її волі, характеру. Тому інтереси більш ширше, ніж потреби, виражають суспільну природу людини².

Інтерес людини – це вибіркове ставлення людини до об'єкта, зважаючи на його життєве значення й емоційну привабливість. Інтерес – це особливість особистості, що виявляється в її націленості на певні об'єкти, прагненні ближче їх пізнати, оволодіти ними. Людина переживає інтерес як стан, пронизаний позитивними емоціями. Отже, інтерес — це складна форма вибіркової діяльності людини, в якій своєрідно поєднуються пізнавальні, емоційні та вольові риси особистості. Це відносно постійні, стійкі й важливі особливості, які тісно пов'язані зі світоглядом, життєвим і трудовим самовизначенням людини. Саме цим інтерес відрізняється від тимчасової зацікавленості, яка має ситуативний характер.

Інтереси людини виникають під впливом суспільних умов її життя, у процесі діяльності, спрямованої на задоволення тих чи інших її потреб. Інтерес спонукає людину до діяльності в певному напрямі, активізує цю діяльність. Справжній інтерес виникає в людини за наявності: знань, якими вона володіє в певній сфері; практичної діяльності в цій сфері; емоційного задоволення, яке переживає з огляду на певні знання і види діяльності³. Зважаючи на це, науковці досліджують різні сфери, в яких може виявлятися інтерес людини.

Інтерес у політичній сфері визначається інтересами суб'єктів політики. Політичний інтерес – це спрямованість дій суб'єкта політики на постановку й досягнення політичної мети залежно від можливості вирішення того чи іншого політичного завдання. Політичний інтерес постає вирішальним мотивом, що мобілізує суб'єкт політики на боротьбу за збереження чи зміну певних умов і форми його політичної діяльності. Тому політичне життя в цілому, його закономірності опосередковуються інтересами. Виникнення політичного інтересу означає, що становище суб'єкта політики породжує певну політичну мету й вимагає від нього певних дій задля досягнення цієї мети⁴.

Сфера економіки теж відзначається різноманіттям інтересів. Їх зміст і спрямованість залежать від особливостей економічної взаємодії. Форми власності, принципи розподілу, види господарського обміну – все це в остаточному підсумку обумовлює характер і зміст економічних інтересів. Для розуміння суті економічних інтересів важливо мати на увазі, що вони завжди мають своїх носіїв, завжди є суб'єктними, тобто належать реальним суб'єктам, що вступають у певну взаємодію між собою. Структура економічних інтересів різноманітна, тобто залежить від самих економічних суб'єктів. Крім того, за своєю природою інтереси об'єктивні, їх не можна ні довільно змінити, ані ігнорувати. Щоб реально змінити економічні інтереси, потрібно поставити їх носія, тобто людину, у нові умови, змінити її функції в економічному житті.

На думку О. Діденко, поняття «економічний інтерес» є надзвичайно складним та багатогранним... під яким потрібно розуміти реальні, зумовлені певними відносинами власності та принципом економічної вигоди мотиви та стимули діяльності суб'єктів ринкових відносин, внутрішні та зовнішні причини, що породжують економічні інтереси, а також мету їх реалізації⁵.

1 Інтерес. *Психологія UA*. <<http://psychologiya.org.ua/interes.html>> (2014, грудень, 5)

2 Чернятевич, Я.В. (2009). *Становлення економічних суб'єктів ринкової економічної системи в Західній Європі (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)*. Київ, 52.

3 Інтереси особистості. *Hackersoft*. <<http://manker.do.am/publ/5-1-0-121>> (2014, грудень, 5).

4 Абізов, В.С., Кремень, В.Г. Політичне рішення: механізм прийняття. *НІДС*. <<http://old.niss.gov.ua/book/Abizob/008.htm>>(2014, грудень, 5).

5 Діденко, О. (2013). Теоретичне дослідження науково-методичних підходів до дослідження сутності поняття «економічний інтерес». *Демократичне врядування. Науковий вісник*, 12.

Кожній соціально-економічній системі властива своя особлива структура інтересів, свій специфічний спосіб їх взаємодії. Тут варто розрізняти інтереси держави, соціальних груп, трудових колективів і окремих людей. Це найбільш загальна картина економічних інтересів, що має потребу в конкретизації й уточненні. У будь-якому суспільстві на основі розгортання його внутрішніх суперечностей складається певна ієрархія інтересів, причому задоволення й реалізація інтересів більш загального порядку становлять собою умову задоволення інтересів меншого ступеня спільності. Йдеться про співвідношення загальносуспільних і особистих інтересів. Це проблема принципово важливого значення, бо ці інтереси можуть перебувати в єдності, у гармонії чи бути у стані глибоких суперечностей.

Загальні й приватні інтереси становлять собою різні сторони економічного життя. Тут реально існують і втягнуті у сферу своєї дії певні соціальні верстви і групи, що пов'язують із цими інтересами свої очікування і сподівання. Через те, що інтереси однієї особи відрізняються від інтересів інших людей та від інтересів груп, колективів, суспільства в цілому, вони постійно дають підґрунтя для зіставлення окремої людини і колективних суб'єктів¹.

К. В. Шабатько досліджує інтерес через призму державноуправлінських категорій. Зокрема, на думку даного автора, «інтерпретування змісту категорії «інтерес» змінювалося відповідно до епох»². Наслідком чого стала поява поняття «державний інтерес» як різновиду соціального інтересу, що становить собою єдність об'єктивного і суб'єктивного, базується на потребах держави і суспільства, що об'єктивовані сприйняттям абсолютних цінностей у відносинах владного характеру, є рушійною силою поступального розвитку держави та діяльності людей у межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, та під кутом зору панівних економічних відносин³.

Крім того, у сучасних умовах науковці виокремлюють поняття «глобальний інтерес». Так, Р. В. Войтович досліджує дане явище в контексті реалізації національних інтересів держави та зазначає, що «національний інтерес сьогодні має визначати рівень захищеності інтересів держави в умовах глобалізації та наявність відповідних стратегій їх захисту. Це також пояснюється тим, що в умовах глобалізації держава перетворюється на головного геополітичного суб'єкта реалізації національного та державного інтересів»⁴.

На нашу думку, забезпечення національної безпеки держави неможливо без забезпечення безпеки кожного окремого громадянина, дітей зокрема. Саме поняття «безпека дитини» має стати базовим щодо визначення пріоритетів розвитку держави та суспільства.

Проводячи паралелі із сутністю національної безпеки, можна зазначити, що безпека дитини – захищеність її життєво важливих інтересів. Тому тут виникають запитання, а що таке «інтереси дитини», як їх інтерпретувати та розуміти. Наукові пошуки в даному напрямі не знайшли відповіді на ці запитання. Зокрема, низка міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів згадує про інтереси дітей, але визначення цій категорії не надає. Так, ст. 3 Конвенції про права дитини 1989 року визначає умови забезпечення інтересів дітей, а саме: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини»⁵. Як наслідок, виникає запитання, що таке «інтереси дитини», оскільки нормативно-правового визначення даного поняття не існує.

У ст. 155 Сімейного кодексу України зазначається, що здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків щодо дитини визначається таким чином:

1 Чернятевич, Я.В. (2009). *Становлення економічних суб'єктів ринкової економічної системи в Західній Європі (друга половина XVII – перша половина XIX ст.)*. Київ, 52.

2 Шабатько, К.В. (2012). Поняття, сутність та значення інтересу як державноуправлінської категорії. *Право і Безпека*, 4, 104-109.

3 Шабатько, К.В. (2012). Поняття, сутність та значення інтересу як державноуправлінської категорії. *Право і Безпека*, 4, 104-109.

4 Войтович, Р.В. Глобальний інтерес та його виклики реалізації національного інтересу. *НАДУ при Президентові України*. <<http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07vrvgni.htm>> (2014, грудень, 4).

5 Конвенція про права дитини (ухвалена 20 листопада 1989 року) ГА ООН. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021> (2014, жовтень, 25).

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

2. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

3. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства.

4. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом¹.

У даному документі вказується на пріоритетність інтересів дитини, однак і він не надає юридичного визначення даного терміна. А тому це ще раз доводить тезу про те, що як у межах світового простору, так і на теренах України необхідним є уточнення понятійно-категоріального апарату, визначення окремих, хоча б базових термінів, без яких неможливим є забезпечення безпеки дитини та реалізації її інтересів. Зокрема, потребує уточнення і сутність інтересів дитини, чим вони відрізняються від інтересів дорослої людини, які детермінанти визначають та формують інтереси дітей тощо.

Якщо виходити з того, що безпека особи (індивіда) – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, за якої забезпечується її всебічний прогресивний розвиток та самореалізація², то безпека дитини – це захищеність життєво важливих інтересів дитини, за якої забезпечується її всебічний розвиток та самореалізація.

Однак, на нашу думку, інтереси дорослих досить часто є антагоністичними щодо інтересів дітей, при цьому забезпечення всебічного розвитку для дитини набагато важливіше, ніж для дорослої людини. Батьки, опікуни чи держава можуть і негативно впливати на інтереси дітей. Зокрема, такий шкідливий вплив для дитячого організму виявляється через куріння вдома, розпивання алкогольних напоїв, використання нецензурної лексики та шкідливих продуктів харчування. Дитина в таких життєвих обставинах є заручником ситуації, оскільки вона не здатна реалізувати власні інтереси і не допустити реалізації інтересів дорослих, що свідомо завдають їй шкоду.

Крім того, вся сучасна система забезпечення прав дитини не працює, оскільки і досі не має чіткого розуміння, з якого часу досліджувати такі права. Одні науковці вважають, що відповідальність дорослих за реалізацію прав дитини має наставати з моменту зачаття дитини, інші дотримуються думки, що ембріон не можна вважати повноцінною особою, а тому і прав він не може мати. У Великій Британії набула розголосу судова справа, в якій виправдали матір, що протягом усієї вагітності вживала алкоголь у великих кількостях. При цьому дитина народилася з фізичними вадами та відхиленнями розумового розвитку, але всі судді були на стороні жінки, оскільки за законодавством цієї країни ембріон не є людиною³. Тоді виникає низка запитань стосовно того, хто має відповідати за вроджені вади дитини, чи була б вона такою хворою, якби не аморальна поведінка матері, за рахунок кого має відбуватися лікування дитини і підтримання її життєвих функцій на нормальному рівні, хто, врешті-решт, має забезпечувати її права і безпеку.

Дитяча психологія визначає, що на розвиток дитини впливає середовище, в якому вона розвивається. Воно складається з макросередовища (суспільство як певна соціально-економічна, соціально-політична та ідеологічна система), мезосередовища (національно-культурні, соціальні особливості регіону) та мікросередовища (безпосереднє середовище життєдіяльності: сім'я, сусіди, однолітки, навчально-виховні заклади). Найбільш впливовим з перших днів життя є мікросередовище. Позбавлені спілкування та любові діти не виявляють інтересу до навколишнього світу, перебувають у напівсонному стані, пасивно реагують на зовнішні стимули, внаслідок чого виникає госпіталізм – глибока психічна і фізична відсталість, яка виникає в перші роки життя внаслідок дефіциту виховання (уваги)⁴. Це означає, що якщо доросла людина, відповідальна за безпеку дитини, акцентує увагу на реалізації своїх інтересів усупереч інтересам дитини, вона загрожує її безпеці. Коли держава реалізує свої інтереси всупереч інтересам дитини – така держава загрожує безпеці дитини.

1 Сімейний кодекс України 2002 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>> (2014, листопад, 30).

2 Ситник, Г.П. (2011). *Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади)*. Київ: НАДУ.

3 Суд оправдал британку, злоупотреблявшую спиртным в период беременности. *Здоровье Украины*. <<http://www.health-ua.org/news/18806.html>> (2014, грудень, 8).

4 Павленків, Р.В., Цигипало, О.П. (2010). *Дитяча психологія*. Київ: Академвидав, 42.

На жаль, категоріально-понятійний апарат, що застосовується в дитячій психології, досить часто використовує поняття інтересів дитини, надаючи визначення іншим категоріям, при цьому не деталізує дефініцію інтересів дітей. Тому необхідно осмислити не тільки сутність інтересів дитини, найкращих інтересів дитини, інтересів дитини на кожному етапі її розвитку, а й зрозуміти, хто визначає та розмежовує за необхідності інтереси дітей та інтереси дорослих, хто їх корегує, зважаючи на життєві обставини, рівень життя, географічні умови, релігійні постулати тощо.

Крім того, політологія, економіка, соціальна філософія, сфера державного управління тощо досить часто наводять класифікацію інтересів, що досліджуються. Зокрема, здебільшого такі інтереси класифікуються за характером, ступенем важливості, масштабом, строками дії, ступенем реалізації тощо. Проте, на нашу думку, інтереси дітей потребують не узагальненої класифікації, а більш конкретної. В основу такої класифікації необхідно покласти віковий ценз. Тобто залежно від віку дитина має ті чи інші інтереси, які в подальшому і визначають напрями забезпечення безпеки дитини в кожний віковий період. При цьому при формуванні інтересів та відповідно безпеки дитини обов'язково потрібно зважати на умови життєдіяльності дитини, її соціальний статус, релігійну належність, географічні та духовно-культурні умови розвитку тощо.

Загалом, на нашу думку, українському суспільству та владі, як і іншим державам та міжнародним організаціям, якнайшвидше варто збагнути, що в сучасних умовах поняття «інтерес дитини» є тією базовою категорією, що в цілому впливає на формування національних інтересів та стратегій розвитку держави, визначає пріоритети розвитку нації та її місце у світовому просторі.

References

1. Abizov, V.Je., Kremen', V.G. *Politichne rishennja: mekhanizm prijnjattja*. NIDS. <<http://old.niss.gov.ua/book/Abizob/008.htm>> (2014, gruden', 5).
2. Chernjatevich, JA.V. (2009). *Stanovlennja ekonomichnikh sub'ektiv rinkovoi ekonomichnoi sistemi v Zakhidnij Jevropi (druga polovina KHVII – persha polovina KHIKH st.)*. Kiiv.
3. Didenko, O. (2013). Teoretichne doslidzhennja naukovu-metodichnikh pidkhodiv do doslidzhennja sutnosti ponjattja «ekonomichnij interes». *Demokratichne vrjaduvannja. Naukovij visnik, 12*.
4. Konvencija pro prava ditini (ukhvalena 20 listopada 1989 roku) GA OON. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021> (2014, zhovten', 25).
5. Pavlenkiv, R.V., Cigipalo, O.P. (2010). *Ditjacha psikhologija*. Kiiv: Akademvidav.
6. Shabat'ko, K.V. (2012). Ponjattja, sutnist' ta znachennja interesu jak derzhavnoupravlins'koi kategorii. *Pravo i Bezpeka, 4*, 104-109.
7. Sitnik, G.P. (2011). *Derzhavne upravlinnja u sferi nacional'noi bezpeki (konceptual'ni ta organizacijno-pravovi zasadi)*. Kiiv: NADU.
8. Sud opravdal britanku, zloupotrebljavshuju spirtnym v period beremennosti. *Zdorov'e Ukrainy*. <<http://www.health-ua.org/news/18806.html>> (2014, gruden', 8).
9. *Simejnij kodeks Ukraini 2002* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sayt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>> (2014, listopad, 30).
10. Vojtovich, R.V. Global'nij interes ta jogo vikliki realizacii nacional'nogo interesu. *NADU pri Prezidentovi Ukraini*. <<http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07vrvgni.htm>> (2014, gruden', 4).
11. *Zakon pro osnovi nacional'noi bezpeki Ukraini 2003* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sayt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>> (2014, listopad, 30).
12. *Interes. Psikhologija UA*. <<http://psychologiya.org.ua/interes.html>> (2014, gruden', 5).
13. *Interes. Slovník ukrains'koi movi: Akademichnij tlumachnij slovník (1970-1980)*. <<http://sum.in.ua/s/interes>> (2014, gruden', 3).
14. *Interesi osobistosti. Kersoft*. <<http://manker.do.am/publ/5-1-0-121>> (2014, gruden', 5).